

तूर लागवड तंत्रज्ञान

खरीप हंगामामध्ये तूर हे अतिशय महत्त्वाचे पीक आहे. या पिकाला २१° ते २५° से.ग्रे. तापमान चांगले मानवते. सन २०१९-२० मध्ये महाराष्ट्र राज्यात तूर पिकांचे ११.९५ लाख हेक्टर, उत्पादन १०.५४ लाख टन, उत्पादकता ८८२ किलो/ हेक्टर अशी होती.

जमीन :

मध्यम ते भारी पाण्याचा उत्तम निचरा होणारी जमीन तूर पिकासाठी उपयुक्त ठरते. चोपण, पाणथळ जमिनीमध्ये तूर चांगली येत नाही. कसदार, भुसभुसीत, पोयट्याच्या जमिनीत सुद्धा तुरीला चांगली मानवते. साधारणतः ६.५ ते ७.५ सामू असलेली जमीन या पिकास योग्य असते.

पूर्वमशागत :

रब्बी हंगामाचे पीक निघाल्यानंतर चांगली खोल नांगरट करावी आणि उन्हाळ्यात जमीन चांगली तापू द्यावी. त्यामुळे जमिनीतील किडी, अंडी व कोप इ. नष्ट होतात जमीन चांगली तापल्यामुळे सच्छिद्रता वाढते. अन्नद्रव्ये मुक्त होतात आणि जमिनीचा पोत सुधारतो.

वाणाची निवड :

१) आयसीपीएल ८७: हळवा वाण, कालावधी १२०-१३० दिवस, दाणे टपोर, पहिल्या बहाराच्या शेंगा तोंडुन दुसरा बहार घेता येतो. दुबार पिकास योग्य, उत्पादन १०-१२ किं/हे.

२) आयसीपीएल (७११९) आशा: भारी जमिनीस योग्य, कालावधी १८०-२०० दिवस, मर व वांझ रोगास प्रतिबंधक उत्पादन १४-१५ किं/हे.

३) विएसवमआर ७३६: हिरव्या शेंगाचा, लाल दाण्याचा, कालावधी १७०-१८० दिवस मर व वांझ रोगास प्रतिबंधक उत्पादन १५-१७ किं/हे.

४) विएसएमआर ८५३ (वैशाली): पांढ-या दाण्याचा मर व वांझ रोगास प्रतिबंधक कालावधी १७०-१८० दिवस उत्पादन उत्पादन १५-१७ किं/हे.

५) बिडीएन ७०८ अमोल : लाल शेंगा व दाणा, शेंगा पोखरणा-या (५५०-६५० मि.मी.) भागासाठी योग्य कालावधी १५०-१६० दिवस, उत्पादन १६-१८ किं/हे.

६) बिडीएन (७१६) : मर व वांझ रोगास प्रतिबंधक कालावधी १६०-१७० दिवस, उत्पादन १८-२० किं/हे.

७) विपुला : आंतरपिक पध्दतीसाठी योग्य कालावधी १५०-१६० दिवस उत्पादन १६-१७ किं/हे.

८) राजेश्वरी फुले : लवकर येणारा कालावधी १४०-१५० दिवस तांबड्या रंगाचे टपोरे दाणे उत्पादन २०-२२ किं/हे.

९) एकेटी ८८११: लवकर येणारा , दाण्याचा रंग लाल कालावधी १४० ते १५० दिवस उत्पादन १५-१६ किं/हे.

१०) पिकेव्ही तारा: फटका डाळीचे प्रमाण अधिक कालावधी १८० दिवस मर रोगास प्रतिबंधक वांझ रोगास साधारण प्रतिकारक्षम उत्पादन १९-२० किं/हे.

पेरणीची वेळ :

जूनच्या दुस-या पंधरवड्यात पेरणी करावी. पेरणी जसजसी उशिरा होईल. त्याप्रमाणे उत्पादनात घट येते. यासाठी १० जुलै पूर्वी पेरणी करावी.

पेरणीची पध्दत :

तूर हे पीक बहुतांशी आंतरपिक म्हणून घेतले जाते.

तूर + बाजरी (१:२)	तूर + सूर्यफूल (१:२),
तूर + सोयाबीन (१:३ किंवा १:४)	तूर + ज्वारी (१:२ किंवा १:४),
तूर + कापूस (१:३)	तूर + भुईमूग (१:३)
तूर + मूग (१:३)	तूर + उडीद (१:३)

अशाप्रकारे पेरणी केल्यास दोन्ही पिकांचे उत्पादन चांगले येते. तुरीचे सलग पीक सुध्दा चांगले उत्पादन देते.

पेरणीचे अंतर :

सलग पीक घ्यावयाचे असल्यास आयसीपीएल-८७ या वाणाकरीता ४५ X १० सें.मी अंतर ठेवावे, एकेटी-८८११ करिता ४५ X २० सेमी अंतर ठेवावे. अधिक कालावधीच्या वाणाकरिता ६० X २० से.मी अंतर ठेवावे.

बियाणे प्रमाण :

आयसीपीएल - ८७ च्या पेरणीसाठी हेक्टरी २० ते २५ किलो बियाणे लागते. मध्यम मुदतीच्या विपुला व एकेटी - ८८११ या वाणासाठी हेक्टरी १२-१५ किलो बियाणे पुरते. उशिरा येणा-या आणि जास्त अंतरावर लावावयाच्या वाणासाठी हेक्टरी १० ते १२ किलो बियाणे पुरते.

बिजप्रक्रिया :

पेरणीपूर्वी प्रति किलो बियाणास २ ग्रॅम थायरम अ २ ग्रॅम कार्बोन्डॅंझीम किंवा ५ ग्रॅम ट्रायकोडर्मा व २५ ग्रॅम रायझोबियम गुळाच्या थंड द्रावणात मिसळून लावावे.

आंतरपिके :

तूर हे पीक सूर्यफूल, मूग, उडीद, सोयाबीन, भुईमूग, ज्वारी, बाजरी, कपाशी या सरळ पिकामध्ये आंतरपिक म्हणून घेतले जाते आंतर पिकासाठी निवडावयाच्या तुरीच्या जाती व मध्यम मुदतीच्या असाव्यात. अलीकडच्या काळात ३ ते ४ ओळी सोयाबीन आणि एक ओळ तूर अशा पध्दतीने दोन्ही पिकांचे चांगले उत्पादन येत असल्याचे दिसून आले आहे.

खत व्यवस्थापन :

सलग तुरीसाठी हेक्टरी २५ किलो नत्र व ५० किलो स्फुरद पेरणीचे वेळी द्यावे सारखे मिश्रपिक असल्यास ज्या पिकाच्या ओळी जास्त त्या पिकाची शिफारस केली खत मात्रा द्यावी. उदा. सोयाबीन करिता ५० किलो नत्र आणि ७५ किलो स्फुरद अशी मात्रा द्यावी.

आंतरमशागत :

पिकात १५ ते २० दिवसानंतर कोळपणी करावी. पुढे १५ दिवसांनी खुरपणी किंवा कोळपणी करावी. अधिक उत्पादनासाठी पीक पेरणीनंतर ३०-४५ दिवस शेत तण विरहीत ठेवावे.

पाणी व्यवस्थापन :

तूर हे प्रामुख्याने खरीप हंगामामधील पीक असल्यामुळे ते पावसावर वाढते. तथापि: पावसामध्ये खंड पडल्यास किंवा पाण्याचा ताण पडल्यास आणि सिंचनाची सुविधा असल्यास पीकास वाढीच्या अवस्थेमध्ये (३० ते ३५ दिवस), फुलो-याच्या अवस्थेमध्ये (६० ते ७० दिवस) आणि शेंगा भरावयाच्या अवस्थेमध्ये पाणी द्यावे. त्यामुळे तूर पीक उत्पादनात वाढ होते.

पीक संरक्षण :

तुरीमध्ये फुलोरा व शेंगा भरण्याच्या अवस्थेमध्ये घाटेअळी, मारुका, पिसारी पतंग व शेंगा माशी, या किडीचा प्रादुर्भाव वाढत असल्यामुळे या किडीमुळे ३० ते ४० टक्के नुकसान होते. या किडीच्या नियंत्रणासाठी एकात्मिक कीड व्यवस्थापन या पद्धतीचा वापर करावा. तूर या पिकात तृणधान्यांचे आंतरपीक घेतल्यास किडीचे प्रमाण कमी राहते.

शेताच्या बांधावरील तुरीच्या शेंगा पोखरणा-या आळ्याची पर्यायी खाद्यपणे उदा. कोळशी, रानभेंडी, पेटारी ही तणे वेळोवेळी काढून नष्ट करावीत. तूर लागवडीच्या वेळी ज्वारीचे बियाणे २५० ग्रॅम/हेक्टर जागो जागी लावावे. शेंगा पोखरणा-या अळीच्या प्रादुर्भाव कळण्यासाठी व किडीच्या नियंत्रणा साठी पाच कामगंध संपले/हेक्टर लावावेत. शेतात पक्ष्यांना बसण्यासाठी मचाण म्हणजेच इंग्रजी टी आकारचे पक्षी थांबे ५०-६० प्रती हेक्टर उभारावेत.

पिकास फुलकळी येतांना प्रतिबंधात्मक उपाय म्हणून ५ टक्के निंबोळी अर्काची किंवा निंबोळी युक्त कीटकनाशक अॅझाडिरेक्टिन ०.०३ टक्के (३०० पी.पी.एम.) ५ मि.ली. प्रती लिटर पाणी या प्रमाणात पहिली फवारणी करावी. तुरीला ५० टक्के फुलोरा आल्यानंतर एच. ए. एन. पी. व्ही. ५०० एल. ई. (हेली ओकील) १.० मि.ली. प्रती लिटर पाण्यातून फवारणी करावी. एच. ए. एन. पी. व्ही या विषाणूंची कार्यक्षमता अतिनील किरणात टिकून राहण्यासाठी अर्ध्या लिटर पाण्यात १ ग्रॅम रानिपॅल पावडर टाकून हे द्रावण १ मि.ली. प्रती लिटर द्रावणात मिसळून फवारणी केल्यास प्रथम व द्वितीय अवस्थेतील अळ्यांचे प्रभावी नियंत्रण मिळते. यानंतर शेंगा भरण्याच्या अवस्थेत जर किडींनी आर्थिक नुकसानकारक पातळी ओलांडली असेल ते इंडोक्झीकार्ब १४.५ टक्के एस. सी. प्रवाही ०.७ मि.ली. प्रती लिटर पाणी या प्रमाणात फवारणी करावी.

काढणी :

तुरीच्या शेंगा वाळव्यावर पीक कापून घ्यावे वखळ्यावर काठीच्या सहाय्याने किंवा पेठ्या झोडपून शेंगा आणि दाणे अलग करावे.

साठवण :

साठवणीपूर्वी तूर धान्य ४-५ दिवस चांगले उन्हात वाळवून पोत्यात किंवा कोठीत साठवावे. साठवण कोदटव ओलसर जागेत करू नये. शक्य असल्यास कडूलिंबाचा पाला (५ टक्के) धान्यात मिसळून धान्य साठवावे. यामुळे धान्य साठवणीतील कीडीपासून सुरक्षित राहते.

उत्पादन :

अशा प्रकारे तुरीची लागवड केल्यास सरासरी १५ ते १६ क्विंटल प्रती हेक्टर उत्पादन मिळू शकते.

संकलन

वरील माहिती डॉ. पं.दे.कृ.वि. अकोला व्दारे प्रकाशित कृषि संवादिनी मधून घेतली आहे.

डॉ. पंजाबराव देशमुख कृषि विद्यापीठ, अकोला

**कृषि विज्ञान केंद्र,
बुलढाणा****राष्ट्रीय अन्नसुरक्षा अभियान**

(National Food Security Mission)

समूह पिक प्रात्याक्षिक: कडधान्यCluster Front Line Demonstration
On Pulses**तूर लागवड तंत्रज्ञान**डॉ. भारती रा. तिजारे
विषय विशेषज्ञ, (कृषिविद्या)श्री. राहुल ठा. चव्हाण
विषय विशेषज्ञ, (कृषि अभियांत्रिकी)डॉ. अनिल सा. तारु
कार्यक्रम समन्वयक २०१/८५१५७४१श्री. प्रवीण पु. देशपांडे
विषय विशेषज्ञ, (पिक संरक्षण)